

В. М. ШАМРАЄВ

аспірант кафедри міжнародного і європейського права

E-mail: shamraev0809@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6248-618X>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ З МІЖНАРОДНИМИ
ФІНАНСОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ**

АНОТАЦІЯ. *Вступ.* Стаття присвячена аналізу міжнародно-правового забезпечення співробітництва держав з міжнародними фінансовими організаціями (МФО). Вона має на меті розкриття сучасного стану та перспектив розвитку міжнародного економічного співробітництва через удосконалення міжнародно-правових норм, які регулюють макроекономічну підтримку держав з боку міжнародних фінансових організацій. У статті акцентовано увагу на аналізі установчих угод таких фінансових організацій як МВФ, ЄБРР, МБРР тощо, двосторонніх угод між МФО та окремими державами, а також норм м'якого права у цій сфері, які не мають обов'язкової сили, але істотно впливають на національне правове регулювання.

Короткий зміст основних результатів дослідження. В основній частині дослідження висвітлено основні підходи до визначення поняття «міжнародні фінансові організації» та проаналізовано установчі документи, як правову базу їх функціонування. Автор виокремлює міжнародно-правову базу співпраці держав з МФО, яка зазвичай оформлюється у вигляді меморандумів про взаєморозуміння, угод про надання позик, листів про наміри та програм співпраці. Окремий блок становлять і норми м'якого права, оскільки МФО у процесі розвитку співробітництва видають аналітичні звіти, рекомендації, стандарти фінансової політики, які не мають обов'язкової сили, але істотно впливають на національне економічне право окремих держав. У статті проаналізовано такі міжнародні фінансові організації як МВФ, головна роль якого полягає у забезпеченні валютної стабільності, кредитуванні, моніторингу макроекономічної політики; Світовий банк, що являє собою групу установ які кредитують проекти розвитку та інфраструктурні проекти; Європейський банк реконструкції та розвитку, що орієнтований на розвиток ринкових економік, реформування пострадянських країн та фінансує державні й приватні проекти в економіці, енергетиці, інноваціях. В рамках розвитку співробітництва з МФО держави-члени мають правоздатність укладати міжнародні угоди; наділені правом участі в управлінні (через голосування); несуть обов'язки щодо дотримання взятих зобов'язань, у тому числі в бюджетній та борговій сферах.

Висновок. У висновках підкреслено важливість розуміння новітніх викликів, що постали перед державами у сфері розвитку економічного співробітництва та важливість удосконалення міжнародно-правової бази, особливо у сфері регулювання процесу функціонування МФО. До основних проблем у цій сфері відносять недосконале правове забезпечення умов кредитування, які іноді сприймаються як втручання у внутрішню політику окремої держави; проблеми співвідношення суверенітету та виконавчого примусу тощо. З огляду на це перспективними напрямками удосконалення правових основ у сфері співробітництва окремих держав з МФО видається подальше реформування системи голосування в рамках окремих міжнародних фінансових організацій, удосконалення процедур транспарентності та зміцнення правового статусу норм м'якого права у національних правових системах.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: міжнародне право, міжнародне економічне право, держава, міжнародні організації, міжнародні фінансові організації, міжнародне співробітництво, міжнародне економічне співробітництво.

Як цитувати: Шамраєв В.М. Правові засади співробітництва держав з міжнародними фінансовими організаціями. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Право».* 2025. Вип. 39. С. 392-401. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-43>

In cites: Shamraiev V.M. (2025). Legal principles of cooperation between states and international financial organizations. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law",* (39), P. 392-401. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2025-39-43> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. У глобалізованому світі, фінансові кризи можуть охопити цілі регіони, роль міжнародних фінансових організацій, таких як МВФ, Світовий банк, ЄБРР, є вирішальною для надання стабілізаційної допомоги, реструктуризації боргів та фінансування реформ. Водночас правова взаємодія держав із цими інституціями потребує

належного регулювання, щоб уникнути порушення суверенітету окремих держав чи прав людини як основних засад побудови сучасного суспільства. Механізми співпраці між державами та МФО базуються не лише на багатосторонніх установчих документах, а й на великій кількості двосторонніх угод, меморандумів, умов надання кредитів, які мають значні

правові наслідки. Аналіз цих документів сприяє вирішенню кількох актуальних питань, зокрема щодо забезпечення балансу інтересів світового співтовариства в цілому, міжнародних фінансових організацій та окремих держав; наскільки прозорими є зобов'язання сторін; чи відповідають умови такого фінансування стандартам міжнародного права щодо міжнародних договорів, створення та функціонування міжнародних організацій тощо.

Умови фінансування, які висувують МФО, нерідко передбачають скорочення бюджетних витрат, зменшення соціальних програм чи реформ ринку праці. Це викликає питання: чи порушуються при цьому економічні й соціальні права людини; як узгодити ці вимоги з міжнародними зобов'язаннями держав у сфері прав людини. Вирішення цих питань є особливо актуальним для країн, що перебувають у кризовій економічній ситуації або знаходяться у стані гострого міжнародного конфлікту, як, наприклад, Україна.

Сьогодні міжнародні фінансові організації дедалі більше акцентують увагу на сталому розвитку, екологічній безпеці, цифровій трансформації, що вимагає оновлення правових механізмів їх співпраці з окремими державами. У центрі уваги сьогодні перебувають прозорість процедур діяльності МФО; екологічні та соціальні стандарти; дотримання принципів доброчесного управління тощо.

На фоні зростання критики «західноцентричного» порядку, в якому домінують традиційні МФО, такі як МВФ чи Світовий банк, провідних позицій на регіональному рівні набувають нові організації, зокрема, Банк розвитку БРІКС, Азійський банк інфраструктурних інвестицій. Ці процеси актуалізують нові питання із забезпечення єдиних правил та стандартів функціонування МФО, здатності міжнародного права ефективно відреагувати на зміни балансу сил у світових економічних відносинах.

Реалізація системного співробітництва із міжнародними фінансовими організаціями є надзвичайно важливим напрямком дипломатичних зусиль України.

Таке співробітництво сприяє вирішенню актуальних фінансово-економічних та соціальних проблем розвитку української держави у сучасних складних умовах. Саме за допомогою такої взаємодії Україна отримує додаткові ресурси та можливості для усунення диспропорцій платіжних балансів, дефіциту державного бюджету тощо, чого не можна було б досягти лише за рахунок внутрішніх макростабілізаційних факторів.

Крім того, співпраця України з МФО свідчить про прагнення швидше відновити зруйновану національну економіку та активізувати зовнішньоекономічні зв'язки, на що і спрямовані зусилля з одержання країною консультативної та фінансової допомоги на подолання наслідків криз та досягнення сталого економічного розвитку.

Відзначаючи активну співпрацю України та МФО слід підкреслити важливість ефективного діалогу спрямованого на розвиток продуктивних зв'язків. Поступове зміцнення відносин із МФО має передбачати поглиблення консультативно-дорадчого співробітництва та формування рішень, які максимально відповідатимуть українським реаліям, сприятимуть зміцненню державної фінансової системи та прискоренню економічного відновлення і подальшого сталого зростання. Співробітництво України з МФО має бути спрямоване на підвищення ефективності спільних проєктів.

В умовах подолання негативних наслідків воєнних дій та необхідності відновлення економічного зростання співпраця з МФО спрямовується на залучення додаткових фінансових ресурсів для підтримки і продовження реформування національної економіки, реалізації пріоритетних системних та інвестиційних проєктів. У контексті тривалої війни, подальшої економічної відбудови та постійної взаємодії з МВФ, ЄБРР, Світовим банком, Україна потребує сучасного правового аналізу і вироблення моделі співпраці, яка враховує потреби відновлення інфраструктури, необхідність захисту прав громадян, демократичного контролю за виконанням зовнішніх зобов'язань.

Таким чином, актуальність дослідження правових засад співробітництва держав з міжнародними фінансовими організаціями полягає у поєднанні практичної важливості для національних економік, складності правового оформлення та викликів захисту прав людини і державного суверенітету. Такий аналіз дозволяє не лише оцінити ефективність чинної моделі співпраці, а й запропонувати шляхи її вдосконалення відповідно до сучасних міжнародно-правових стандартів.

Стан опрацювання теми. Обрана автором проблема вже доволі широко представлена у науковому дискурсі. Дана публікація базована на широкому колі джерел і наукових публікацій. Серед авторів, які аналізували основні принципи функціонування МФО, їх роль та актуальні питання співробітництва окремих держав із цими міжнародними інституціями слід назвати: Я. Базилюка, С. Сіденко, Ю. Ма-

ксимюка, І. Чугунова [1, 3, 5, 6]. Серед іноземних авторів даною проблемою займалися Дж. Миршаймер, А. Бхаттачарья, Х. Харас, М. Камдессю та інші [10, 11, 16]. В той же час, війна поставила перед Україною нові завдання і у цій сфері її дипломатичної діяльності.

Джерельну базу склали установчі договори міжнародних фінансових організацій, зокрема, Статут Міжнародного валютного фонду (МВФ) – International Monetary Fund Articles of Agreement [15], Статут Міжнародного банку реконструкції та розвитку (Світовий банк) – IBRD Articles of Agreement [14], Угода про створення Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) – EBRD Founding Agreement [13], Статут Азійського банку інфраструктурних інвестицій (АІІВ) – АІІВ Articles of Agreement [7] тощо.

У процесі аналізу міжнародно-правового забезпечення співробітництва України з МФО, автор також використовував двосторонні угоди та звіти окремих фінансових організацій щодо співробітництва з нашою державою, зокрема: меморандуми про економічну та фінансову політику між Україною та МВФ (2014–2023) [4], звіти Світового банку щодо України [20], огляд співпраці України з ЄБРР [19] тощо.

Наведені джерела створюють ґрунтовну базу для аналізу нормативно-правових засад функціонування МФО, практичної взаємодії держав з ними, дають можливості для оцінки впливу на національні політики в сфері економіки та соціального розвитку.

Мета представленої публікації полягає у викладенні результатів аналізу основних правових засад та принципів співробітництва окремих країн із провідними МФО із виокремленням можливих перспективних напрямків співробітництва України з цими міжнародними інституціями у контексті відбудови національної економіки та покращення соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу. У сучасній системі міжнародних відносин ресурси МФО, за умови їх ефективного використання, є важливим джерелом ресурсного забезпечення реалізації пріоритетних проектів і завдань соціального та економічного розвитку, інструментом інституційних перетворень.

Світовий банк, МВФ, ЄБРР займають особливе місце у системі міжнародних відносин і істотно впливають на державні програми розвитку в багатьох країнах. Збільшення обсягів залучення зовнішніх кредитних ресурсів як інструменту економічних реформ національних економік завжди обумовлювало увагу дос-

лідників до цієї сфери міжнародного співробітництва. У той же час виникнення гострих кризових явищ, відсутність дієвих механізмів їх подолання робили МФО об'єктом численних критичних публікацій та гострих наукових дискусій. Вплив ресурсів МФО на динаміку розвитку окремих держав поки що не набув глибокого теоретичного висвітлення, узагальнення та аналізу.

У роботах, присвячених діяльності міжнародних економічних організацій, їх ресурси зазвичай визначаються як інструмент сприяння економічному розвитку. Деякі дослідники розглядають різноманітні аспекти співробітництва з МФО, пов'язані з отриманням та наданням зовнішньої допомоги, та аналізують основні теоретичні підходи до розвитку співробітництва між МФО та окремими державами.

Зокрема, показовою є промова, виголошена 25 вересня 2005 р., Мішелем Камдессю, колишнім директор-розпорядником Міжнародного валютного фонду, у якій він аналізує роль міжнародних фінансових організацій у контексті нових глобальних викликів початку ХХІ ст. Основна увага приділена завданням, які стоять перед МВФ, Світовим банком та регіональними банками розвитку в умовах глобалізації, боргових криз, нерівності та постконфліктного відновлення [11]. Автор наголошує на необхідності оновлення мандатів МФО, підкреслюючи, що організації повинні адаптувати свої механізми реагування до нових викликів, зокрема посилення регіональної взаємозалежності, зростання вразливості бідних країн та зміни в політичному ландшафті. Міжнародні фінансові організації повинні працювати задля досягнення цілей сталого розвитку та уникнення соціальної маргіналізації.

М. Камдессю акцентує увагу на важливості реформ у внутрішньому управлінні, підвищенні транспарентності, відповідальності та співпраці з державами-членами і відповідно на відновленні довіри до МВФ і Світового банку; визнає зростаюче значення таких інституцій, як Африканський банк розвитку та Міжамериканський банк розвитку, в забезпеченні ефективного фінансування на рівні окремих регіонів.

Ця публікація є цінним джерелом для дослідження трансформації глобальної фінансової архітектури у посткризовий період початку 2000-х років.

Висловлені М. Камдессю ідеї мають довгострокову аналітичну цінність, особливо в аспектах подальшого удосконалення правової бази управління, моніторингу та підзвітності МФО, а також щодо сфери юридичного регу-

лювання їх діяльності в умовах сучасних викликів.

Промова Мішеля Камдессю є важливим документом для розуміння еволюції ролі МФО в глобальних міжнародних відносинах. Вона відображає критичну потребу в модернізації та посиленні довіри до міжнародних фінансових організацій, підкреслюючи виклики, які залишаються актуальними й сьогодні. В той же час, незважаючи на аналітичну глибину, публікація має переважно політичний характер та не містить повноцінного правового аналізу інституційних реформ, окремі пропозиції щодо реформування залишаються декларативними, без чіткої дорожньої карти імплементації. Саме ці аспекти і мають стати предметом подальших наукових досліджень.

У своїй аналітичній доповіді А. Бхаттар'я та Х. Харас розглядають виклики, які постають перед міжнародною фінансовою системою у зв'язку з трансформацією глобального порядку денного. Автори акцентують увагу на нових пріоритетах, таких як сталий розвиток, зміна клімату, цифрова трансформація, проблеми нерівності та глобальної бідності. У цьому контексті, за їхніми словами, роль Світового банку повинна зазнати суттєвої еволюції [10]. Пандемія COVID-19, збройні конфлікти, зміна клімату та нестабільність фінансових ринків створили умови, за яких традиційні підходи Світового банку більше не є достатніми і тому необхідним є аналіз саме мультикризової діяльності у нових умовах. Світовий банк повинен активніше підтримувати колективні глобальні цілі (global public goods), зокрема у сфері охорони здоров'я, клімату та цифрової інфраструктури. Також автори пропонують реформування капітальної бази Світового банку, з метою мобілізації значно більшого обсягу приватних та публічних інвестицій і підкреслюють потребу у перегляді структури управління, з метою кращого відображення зростаючої ролі країн з ринками, що розвиваються.

Ця публікація є важливим аналітичним дослідженням, яке робить суттєвий внесок у сучасний дискурс щодо реформування глобальної фінансової архітектури. Вона ґрунтується на реаліях посткризового світу та містить практичні пропозиції щодо трансформації Світового банку, спираючись на економічний аналіз, сучасні виклики розвитку та політичну динаміку міжнародного співробітництва.

В той же час, пропозиції авторів, зокрема щодо реформування управління МБРР, залишаються загальними й потребують конкретизації з точки зору міжнародного права, публікація не містить аналізу бар'єрів для імплементації

таких реформ при їх практичній реалізації. Не дивлячись на це вона є важливим джерелом для розуміння того, яким чином може трансформуватися міжнародне фінансове право у відповідь на нові глобальні виклики.

Правовою основою діяльності Міжнародного валютного фонду стала Бреттон-Вудська угода 1944 р. [9] Стаття I визначає концептуальну основу діяльності МВФ як інституту глобального управління фінансами. У ній визначено основні завдання організації, які мають комплексний характер і охоплюють наступні сфери: сприяння валютному співробітництву через створення постійної інституційної структури для консультацій і співпраці; забезпечення стабільності валют — шляхом контролю за обмінними курсами та підтримки системи фіксованих або стабілізованих курсів; сприяння збалансованому зростанню міжнародної торгівлі, що забезпечує економічне зростання і підвищення рівня зайнятості; забезпечення багатосторонньої системи платежів і ліквідація валютних обмежень, які перешкоджають світовій торгівлі; надання тимчасової фінансової допомоги країнам-членам для зниження дисбалансів у платіжному балансі.

Статті II–IV присвячено питанням членства у МВФ. Стаття II визначає, що членами МВФ можуть бути лише держави, які приєдналися до Статуту й погодилися на всі умови. Кожен член має визначений обсяг прав та обов'язків, зокрема, щодо внесення квоти, звітності, дотримання норм платіжного балансу. А стаття XXVI передбачає можливість добровільного виходу або виключення держави-члена з даної міжнародної фінансової організації.

Статті III та XII присвячено системі квот, яка діє в рамках МВФ. Квота — це грошовий внесок держави до капіталу МВФ, що визначає: частку голосів країни (базова частка + частка пропорційна квоті); максимальний обсяг фінансування, який вона може отримати; внесок у формування резервних активів Фонду. Наприклад, США мають найбільшу квоту, що забезпечує їм провідну роль у прийнятті рішень (понад 16% голосів – блокуюча квота). Необхідно наголосити, що система квот сьогодні зазнає критики через нерівне представництво країн, що розвиваються, і перевагу найбільших економік світу у процесі прийняття рішень.

Угода передбачає також спеціальні механізми (SDR, кредитування, нагляд - Стаття XV), за допомогою яких МВФ досягає поставлених завдань. SDR – Special Drawing Rights

були запроваджені у 1969 р. як міжнародний резервний актив, вони розподіляються пропорційно до квот та використовуються для взаємних розрахунків між центральними банками [18].

Бреттон-Вудська угода передбачає наступні фінансові інструменти, які застосовуються у діяльності МВФ (Ст. V–VI): стандартне кредитування: стенд-бай угоди, розширені програми фінансування (EFF); надзвичайне фінансування: швидка кредитна допомога під час криз (RFI, RCF); та програми для бідних країн: програми PRGT для країн з низьким рівнем доходу.

Вартими особливої уваги є положення ст. IV, що передбачає процедуру нагляду (Surveillance), відповідно до якої обов'язком країн-членів є сприяння стабільності обмінного курсу, а обов'язком МВФ - оцінка макроекономічної політики держав, проведення оглядів стану економіки (Article IV Consultations) [9]. Для України останній на сьогодні опублікований звіт має матеріали 2024-2025 рр. та прогнози основних економічних показників [2].

Стаття XII регламентує систему управління МВФ: найвищий орган - Рада керуючих (Board of Governors), представлена міністрами фінансів або главами ЦБ; Виконавча рада (Executive Board) складається із 24 виконавчих директорів, які здійснюють поточне управління, головою Виконавчої ради є Генеральний директор. Рішення у Виконавчій раді приймаються у відповідності до принципу «зваженого голосування» (weighted voting) коли голоси пропорційні до квоти.

Останні поправки вносилися до Бреттон-Вудської угоди у 2016 р. Зокрема, шоста поправка (2016) надала SDR статус основної резервної одиниці. Також відбулося реформування системи квот і представництва (реформа затверджена у 2010 р., набрала чинності у 2016 р.) відповідно до якої відбулося підвищення квот країн, що розвиваються. Ці кроки призвели до значного зменшення впливу європейських країн.

Як видно із проведеного аналізу головною метою діяльності МВФ є стабілізація валют, сприяння міжнародній торгівлі, валютне співробітництво, запобігання девальваціям. Членом організації може бути будь-яка держава, яка погоджується з умовами викладеними у статутних документах. Кожна країна має квоту, яка визначає її участь у голосуванні й доступ до ресурсів. Головними механізмами є так звані спеціальні механізми: SDR (спеціальні права запозичення), наглядові функції, креди-

тування для збалансування платіжних балансів. Articles of Agreement of the IMF є одним із найвпливовіших міжнародно-правових актів у сфері глобального економічного управління. Документ не тільки регламентує діяльність МВФ, але й створює базові правила взаємодії держав у сфері валютно-фінансової стабільності, кредитування, та запобігання кризам. Сьогодні, на фоні геополітичних і фінансових викликів, роль та механізми МВФ, визначені у його Статуті, набувають нової актуальності.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) — один з основних інституційних компонентів Світового банку, створений у 1944 р. в межах Бреттон-Вудської конференції. Статутним документом даної організації є Articles of Agreement of the IBRD (підписано 27 грудня 1945 р., набрав чинності 27 червня 1946 р.) [8], який являє собою міжнародний договір, що регулює мандат, функції, організаційну структуру і повноваження Банку. Цей документ є джерелом міжнародного економічного права та відіграє ключову роль у функціонуванні глобальної фінансової системи.

Articles of Agreement регламентує: юридичний статус МБРР як міжнародної організації; механізми фінансування; функції, повноваження та обмеження діяльності; порядок прийняття рішень; відносини з державами-членами та іншими міжнародними організаціями тощо.

Мета діяльності Міжнародного банку реконструкції та розвитку визначена у ст. 1 і складається із п'яти основних цілей: сприяння реконструкції та розвитку шляхом надання кредитів; сприяння приватним інвестиціям; заохочення довгострокового зростання торгівлі та платіжного балансу; зусилля щодо вирішення проблеми бідності; створення умов для стійкого економічного зростання в країнах-учасниках. Подане у документі формулювання мети діяльності організації надає МБРР функції не лише фінансового посередника, але й правового суб'єкта, уповноваженого ухвалювати рішення у сфері міжнародного публічного права (стимулювання реформ, моніторинг, технічна допомога).

Статті II–V містять положення, які присвячені питанням капіталу та фінансування МБРР. Статутний капітал формується через внески держав-членів, пропорційні до їх економічної потужності. Важливим є те, що частина капіталу залишається «підписаною, але не внесеною» і може бути залучена лише у разі потреби покриття зобов'язань («Each member shall subscribe shares of the capital stock of the Bank» (Art. II, Sec. 3) [8].

Кредитування в рамках МБРР здійснюється за рахунок: облігацій, розміщених на міжнародних фінансових ринках та прибутку від попередніх операцій; внесків донорів (частково — через механізми, такі як IDA). Інституційна структура МБРР представлена на таб-

лиці 1. Вона функціонує за принципом пропорційного голосування — кількість голосів залежить від обсягу внеску (капіталу) країни.

Це викликає критику з боку країн Глобального Півдня щодо недостатньої представленості у цій організації.

Таблиця. 1. Головні органи управління МБРР [Main management bodies of the IBRD]

Орган	Функції
Рада керуючих	Найвищий орган, до якого входять представники всіх країн. Ухвалює стратегічні рішення, затверджує зміни до Статуту
Виконавча Рада	Постійно діючий орган, складається з директорів, які представляють групи країн. Здійснює щоденне управління
Президент Світового банку	Головна виконавча особа, очолює Виконавчу раду, координує діяльність Банку

Діяльність Банку обмежується виключно економічними питаннями, а положення «The Bank and its officers shall not interfere in the political affairs of any member.» (Article IV, Section 10) [8] гарантує аполітичний характер діяльності МБРР. Банк несе відповідальність за перевірку платоспроможності та цільового використання ресурсів.

МБРР як суб'єкт міжнародного публічного права має міжнародну правосуб'єктність (згідно зі ст. VII, МБРР може укладати угоди, виступати в судах, мати імунітети та привілеї), а його діяльність стала прецедентом для формування режимів міжнародного економічного співробітництва. Через політику обумовленості (conditionality), МБРР фактично запроваджує модель поведінки для держав у сферах макроекономіки, фінансової політики, реформування держсектору. Провідні дослідники, такі як Р. Даніно чи А. Рейніш (R. Danino, A. Reinisch) зазначають, що практика МБРР стала джерелом norm-setting у глобальному врядуванні [12,17].

Таким чином, головною метою діяльності МБРР є сприяння реконструкції та розвитку шляхом фінансування інвестицій, особливо у країнах, що розвиваються. Членство в організації обумовлено обов'язковістю членства у МВФ. Капітал: базується на підписаному капіталі; частина якого вноситься, а інша частина гарантується. Головними інструментами функціонування є: кредити, гарантії, технічна допомога, аналітична підтримка. Articles of Agreement of the IBRD є прикладом універсального міжнародного договору, який не лише формалізує структуру Світового банку, а й

визначає принципи сучасного економічного співробітництва між державами. Його юридичні положення мають значний вплив на розвиток міжнародного економічного права, адже забезпечують базу для надання міжнародної фінансової допомоги; реалізації цілей сталого розвитку; сприяння трансформації правових систем країн-партнерів тощо.

У контексті дискусії щодо необхідності формування нової архітектури на основі реформування наявних МФО, насамперед МВФ і Світового банку, варто звернути увагу на існування і проблемних аспектів.

Зазвичай, країни найбільше потребують додаткових фінансових ресурсів та технічної допомоги у періоди кризи. Варто зазначити, що, як показала практика, заходи, які були вжиті глобальними МФО з метою запобігання кризовим явищам та подолання їх наслідків у різних країнах та регіонах світу, не завжди були виправданими та ефективними, багато в чому через консервативність методів діяльності та недоліки в системі управління [11].

У рамках свого мандата із забезпечення глобальної фінансової та економічної стабільності, МВФ покликаний здійснювати нагляд за економічною діяльністю своїх країн-членів, попереджати про економічні загрози, консулювати з питань економічної політики та надавати фінансову підтримку тим країнам-членам, які мають труднощі з платіжним балансом. G-20 поклала на нього значну відповідальність за надання допомоги країнам, що розвиваються, по виходу із кризи. Як підкреслено G-20, з метою підвищення ефективності діяльності МВФ, як для подолання кризових явищ, так і

для забезпечення довгострокового зростання та стабільності, реформування вимагає не лише система його управління, а й політика, яку він традиційно проводив [11].

Аналіз діяльності МВФ та інших МФО під час кризових періодів дозволяє визначити основні причини, через які частина реалізованих програм або не досягли своєї мети, або іноді навіть погіршили ситуацію в регіонах постраждалих від криз:

1. Однією з основних причин невдалої діяльності глобальних МФО є надто консервативна система управління та формування політики організацій. Діяльність МВФ та Світового банку спочатку була зосереджена на підтримці країн, що розвиваються, і країн з низьким рівнем доходів. Зазначені держави й одержують найбільшу частку фінансування від цих інститутів, але очолюють та керують цими організаціями, як правило, представники розвинених країн. Саме розвинені країни мають найбільшу кількість квот, і, відповідно, голосів при прийнятті рішень та проведенні певної політики.

2. Економісти, які працюють у МФО, хоч і добре знайомі з проблемами країн, що розвиваються, але не завжди здатні розробити ефективний план дій та визначити політику щодо конкретної країни, оскільки вони не знають глибинної суті багатьох проблем. Особливо це стосується МВФ, місії якого зазвичай тривають 2-3 тижні, протягом яких представники цієї організації зустрічаються із представниками урядів країн, і вже після повернення розробляють план дій щодо стабілізації ситуації [11]. Проте кожна держава має своїх фахівців у галузі економіки та фінансів, які краще знають специфіку економічної ситуації в країні, а отже, вони можуть бути корисними при розробці стабілізаційної політики. У той же час фахівці МФО могли б відігравати роль радників і ділитися досвідом, отриманим у процесі співробітництва з іншими країнами, а не займати провідну роль у цьому процесі.

3. МВФ і Світовий банк від початку активно пропагували ідею «вільно і безперешкодно діючих ринків». Вони наполягали на дерегулюванні фінансового сектору, проведенні приватизації та лібералізації торгівлі. За припущеннями МВФ, ринки повинні швидко пристосуватися до нових умов, а, отже, державні підприємства, внаслідок переходу у приватну власність, повинні відчувати оздоровлення та підвищення ефективності функціонування. Проте, результати не завжди відповідали даному припущенню, зокрема

часто не враховували фактор, того що саме ті, хто працював на державних підприємствах за незначну заробітну плату, ставали безробітними, що вплинуло на соціально-економічний розвиток країни. Крім того, не враховувався високий рівень корупції, яка значно впливала на прозорість приватизації, зменшуючи її ефективність.

4. Західні країни наголошували на необхідності лібералізації, проте здійснювали протекціоністські заходи щодо тих галузей, у яких країни, що розвиваються, могли скласти їм конкуренцію. Безумовно, така політика подвійних стандартів викликала вкрай негативну реакцію з боку країн, що розвиваються.

5. Відсутність прозорості у діяльності МФО, зокрема щодо розробки програм і стратегій. МФО мають бути більш прозорими у здійсненні своєї діяльності, надавати доступ до інформації щодо реалізації програм, видачі кредитів, що зменшить маніпуляції з боку урядів країн та дозволить провести реальну оцінку ефективності і виправданості їх вимог.

6. Стабілізаційна політика МФО в окремих регіонах світу, як правило, зосереджена виключно на фінансовій допомозі. Вона за своєю суттю є міжнародним кредитом, який сам собою, поряд з певними позитивними моментами, тягне низку істотних негативних наслідків:

- виникнення диспропорцій відтворення суспільного продукту, оскільки розвиваються прибуткові галузі та затримується розвиток тих галузей, до яких іноземний кредит не залучається;

- посилення конкурентної боротьби країн за ринки збуту, джерела сировини, сфери вкладення капіталів;

- підтримка у країнах-позичальниках вигідних країнам-кредиторам політичних та економічних режимів, маріонеткових урядів;

- мобілізація для виплати боргу значних фінансових ресурсів, які часто перевищують потенційні можливості країни-позичальника тощо [10].

Зважаючи на вищевикладене, стає зрозумілим, що реформування глобальної фінансової архітектури є необхідним. Звичайно, це не має стати приводом для руйнування цих організацій, але має спонукати до поліпшення своєї діяльності [16].

Сьогодні світ дуже змінився, і відповідно МФО не можуть продовжувати функціонувати так, як після свого створення. У сучасних умовах глобальної економічної нестабільності найважливішими завданнями цих організацій є недопущення кризових явищ

світової фінансової системи шляхом моніторингу потоків міжнародного капіталу та вироблення рекомендацій, а також надання фінансових ресурсів країнам, які намагаються подолати кризові явища або відновити довіру до себе на світовому фінансовому ринку. У той же час, функціонування МФО має стати більш відкритим, прозорим. Потребує реформування і їх внутрішня структура.

Висновки. Як видно із наведеного вище, МФО на сьогодні є ключовим механізмом регулювання міжнародної валютно-фінансової системи, і стали одним з основних джерел надання фінансових, технічних та аналітичних ресурсів державам для ефективного здійснення соціально-економічної діяльності.

Роль міжнародних фінансових організацій найбільш актуальна у кризові

періоди, зокрема у процесі прогнозування та запобігання їх негативним наслідкам. Разом з тим, практика підтвердила невідповідність існуючих організаційних та інституційних механізмів міжнародних фінансових організацій вимогам та викликам сучасного етапу розвитку міжнародних відносин, що спричиняє необхідність їх комплексного реформування у контексті нових загроз як глобального так і регіонального характеру.

Дослідження досвіду розвитку співробітництва окремих держав із МФО в умовах кризових явищ, а також визначення основних напрямів реформування механізмів їх взаємодії з країнами, які здійснюють трансформації та шукають шляхи ефективного соціально-економічного відновлення та розвитку, є вкрай актуальним для України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Базиліук Я.Б. Пріоритетні напрями підвищення результативності співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями. Фінанси України. 2014. № 1. С. 54–66.
- 2.Звіти Article IV для України. URL: <https://www.imf.org/en/Countries/UKR>
- 3.Максимюк Ю.О. Роль міжнародних фінансових організацій в регулюванні сучасних світових економічних процесів Матеріали Норвезько-Української конференції, присвяченої діяльності Ф. Нансена в Україні у 1921–1922 роках, (Харків, 10–11 жовт. 2019 р.) / Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна; Посольство Норвегії в Україні. Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2019. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/14982>
- 4.Меморандуми про економічну та фінансову політику між Україною та МВФ (2014–2023). URL: https://mof.gov.ua/uk/memorandum_of_economic_financial_policies-677
- 5.Сіденко С. Міжнародні фінансові організації у процесах економічної модернізації країн. Міжнародна економічна політика. 2020. № 1–2. С. 100–136.
- 6.Чугунов І., Кучер Г.Фінанси Міжнародного валютного фонду. Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansy, pravo. Serija. Ekonomichni nauky. 2022. № 2. С. 77-95.
- 7.AIIB Articles of Agreement. URL: https://www.aiib.org/en/about-aiib/basic-documents/_download/articles-of-agreement/basic_document_english-bank_articles_of_agreement.pdf
- 8.Articles of Agreement of the IBRD. URL: <https://www.worldbank.org/en/about/articles-of-agreement/ibrd-articles-of-agreement>
- 9.Articles of Agreement of the International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/>
- 10.Bhattacharya A., Kharas H. New Global Agenda: Implications for the Role of the World Bank. URL: www.brookings.edu/research/a-new-global-agenda-implications-for-the-role-of-the-worldbank.
- 11.Camdessus M. International Financial Institutions: Dealing with New Global Challenges. Washington D.C.: The Per Jacobson Foundation, 2005 URL: <http://www.perjacobsson.org/lectures/092505.pdf>.
- 12.Danino, R. Legal Aspects of the World Bank's Work on Governance and Anticorruption. Washington: World Bank, 2007. 26 p.
- 13.EBRD Founding Agreement. URL: <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/publications/institutional-documents/basic-documents.html>
- 14.IBRD Articles of Agreement. URL: <https://www.worldbank.org/en/about/articles-of-agreement>
- 15.International Monetary Fund Articles of Agreement. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/>
- 16.Mearsheimer J. The False Promise of International Institutions. International Security. 1994–1995. Vol. 19. No. 3. Winter. P. 5–49.
- 17.Reinisch, A. International Organizations Before National Courts. Cambridge University Press, 2000. 521 p.
- 18.SDR – Special Drawing Rights. URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2023/special-drawing-rights-sdr>
- 19.Ukraine & EBRD. URL: <https://www.ebrd.com/home/what-we-do/where-we-invest/ukraine.html>
- 20.Ukraine Economic Update. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine>

Стаття надійшла до редакції 18.04.2025

Стаття рекомендована до друку 20.05.2025

V. M. SHAMRAIEV

Postgraduate Student, Department of International and European Law

E-mail: shamraev0809@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6248-618X>

V.N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, 61022, Svobody Square, 4

LEGAL PRINCIPLES OF COOPERATION OF STATES WITH INTERNATIONAL FINANCIAL ORGANIZATIONS

ANNOTATION. *Introduction.* The article is devoted to the analysis of international legal support for cooperation of states with international financial organizations (IFOs). It aims to reveal the current state and prospects for the development of international economic cooperation through the improvement of international legal norms that regulate macroeconomic support to states by international financial organizations. The article focuses on the analysis of the founding agreements of such financial organizations as the IMF, EBRD, IBRD, etc., bilateral agreements between IFIs and individual states, as well as soft law norms in this area, which are not binding, but significantly affect national legal regulation.

Summary of the main research findings. The main part of the study highlights the main approaches to defining the concept of "international financial organizations" and analyzes the founding documents as the legal basis for their functioning. The author identifies the international legal basis for cooperation between states and IFIs, which is usually drawn up in the form of memoranda of understanding, loan agreements, letters of intent and cooperation programs. A separate block is also formed by soft law norms, since IFIs in the process of developing cooperation issue analytical reports, recommendations, financial policy standards, which are not binding, but significantly affect the national economic law of individual states. The article analyzes such international financial organizations as the IMF, whose main role is to ensure currency stability, lending, and monitoring macroeconomic policy; the World Bank, which is a group of institutions that lend to development and infrastructure projects; the European Bank for Reconstruction and Development, which is focused on the development of market economies, the reform of post-Soviet countries, and finances public and private projects in the economy, energy, and innovation. Within the framework of the development of cooperation with IFIs, member states have the legal capacity to conclude international agreements; are entitled to participate in management (through voting); and are responsible for complying with obligations, including in the budgetary and debt spheres.

Conclusion. The conclusions emphasize the importance of understanding the latest challenges facing states in the development of economic cooperation and the importance of improving the international legal framework, especially in the field of regulating the functioning of IFIs. The main problems in this area include the imperfect legal provision of lending conditions, which are sometimes perceived as interference in the domestic policy of a particular state; problems of the balance of sovereignty and enforcement, etc. In view of this, further reform of the voting system within individual international financial organizations, improvement of transparency procedures and strengthening of the legal status of soft law norms in national legal systems are considered promising areas for improving the legal framework in the sphere of cooperation of individual states with IFIs.

KEYWORDS: *international economic law, state, international organizations, international financial organizations, international economic cooperation.*

REFERENCES

1. Bazyluk Ya.B. (2014). Priority areas for increasing the effectiveness of Ukraine's cooperation with international financial organizations. Finance of Ukraine. No. 1. P. 54–66. (in Ukrainian)
2. Article IV Reports for Ukraine. URL: <https://www.imf.org/en/Countries/UKR> (in Ukrainian)
3. Maksymyuk Yu.O. (2019). The role of international financial organizations in the regulation of modern world economic processes. Materials of the Norwegian-Ukrainian conference dedicated to the activities of F. Nansen in Ukraine in 1921–1922, (Kharkiv, October 10–11, 2019) / Kharkiv. National University named after V.N. Karazin; Embassy of Norway in Ukraine. Kh.: KhNU named after V.N. Karazin. URL: <https://ekhnur.karazin.ua/handle/123456789/14982> (in Ukrainian)
4. Memorandums on Economic and Financial Policy between Ukraine and the IMF (2014–2023). URL: https://mof.gov.ua/uk/memorandum_of_economic_financial_policies-677 (in Ukrainian)
5. Sidenko S. (2020). International financial organizations in the processes of economic modernization of countries. International Economic Policy. No. 1–2. P. 100–136. (in Ukrainian)
6. Chugunov I., Kucher G. (2022). Finances of the International Monetary Fund. Zovnishnja torgivlja: ekonomika, finansy, pravo. Serija. Ekonomichni nauky. № 2. P. 77–95. (in Ukrainian)
7. AIIB Articles of Agreement. URL: https://www.aiib.org/en/about-aiib/basic-documents/_download/articles-of-agreement/basic_document_english-bank_articles_of_agreement.pdf
8. Articles of Agreement of the IBRD. URL: <https://www.worldbank.org/en/about/articles-of-agreement/ibrd-articles-of-agreement>
9. Articles of Agreement of the International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/>

- 10.Bhattacharya A., Kharas H. (2015). New Global Agenda: Implications for the Role of the World Bank. URL: www.brookings.edu/research/a-new-global-agenda-implications-for-the-role-of-the-worldbank.
- 11.Camdessus M. (2005) International Financial Institutions: Dealing with New Global Challenges. Washington D.C.: The Per Jacobson Foundation, URL: <http://www.perjacobsson.org/lectures/092505.pdf>
- 12.Danino, R. (2007). Legal Aspects of the World Bank's Work on Governance and Anticorruption. Washington: World Bank, 26 p.
- 13.EBRD Founding Agreement. URL: <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/publications/institutional-documents/basic-documents.html>
- 14.IBRD Articles of Agreement. URL: <https://www.worldbank.org/en/about/articles-of-agreement>
- 15.International Monetary Fund Articles of Agreement. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/>
- 16.Mearsheimer J. (1994–1995) The False Promise of International Institutions. *International Security*. Vol. 19. No. 3. Winter. P. 5–49.
- 17.Reinisch, A. (2000). International Organizations Before National Courts. Cambridge University Press. 521 p.
- 18.SDR – Special Drawing Rights. URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2023/special-drawing-rights-sdr>
- 19.Ukraine & EBRD. URL: <https://www.ebrd.com/home/what-we-do/where-we-invest/ukraine.html>
- 20.Ukraine Economic Update. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine>

The article was received by the editors 18.04.2025

The article is recommended for printing 20.05.2025